Posta Anna

Csengeri Pál neolatin encomiuma Várday Istvánhoz (1570)

A gróf Zichy család levéltárának anyagát a 19–20. század során két alkalommal is új helyre költöztették: 1858-ban Várpalotáról Zsélyre, majd 1939-ben az Országos Levéltárba. A hagyományosan zsélyi levéltárként ismert gyűjtemény végső helyére kerülve a palotai levéltár elnevezést kapta. A jelenleg P 707 törzsszám alatt őrzött fond anyaga elsősorban a Zichy családhoz közvetlenül vagy birtokszerzés útján, közvetve kapcsolódó személyi és birtokjogi iratokat tartalmaz. Az 1700-as évek táján a kisvárdai levéltár anyagát is hozzácsatolták a Zichy család irataihoz, így több főúri, nemesi család személyes iratgyűjteménye egyesült a Zichy-levéltárban.[1] A gyűjtemény rendezői munkálatait Thomka Ferenc, Horváth János és Némethy György levéltárnokok végezték el. A levéltár anyagának terjedelmét a szakirodalom 108,6 iratfolyóméterre, azaz 745 iratcsomóra, 25 kötetre becsüli. Az iratok közötti eligazodást a Bakács István szerkesztette *Repertórium* segíti, amely teljes körű jegyzéket ad a gyűjtemény anyagáról.[2]

A zsélyi levéltárban őrzik a jelen közlemény tárgyául szolgáló 38 soros neolatin dicsőítő költeményt is, amelyet Csengeri Pál (Paulus Cingerinus/Cengerinus/Tsengerinus[3]) 1570-ben, wittenbergi peregrinációjára készülődve írt Kisvárda urához, Várday Istvánhoz.[4] Csengeri Pál életéről keveset tudunk. Annyi bizonyos, hogy debreceni tanulmányai után Wittenbergbe utazott, ahol 1571. július 8-án iratkozott be az egyetemre, másnap pedig a coetusba is belépett.[5] Két év múlva, 1573. szeptember 15-én már a

[1] A kisvárdai levéltár anyaga a kisvárdai Várday, a Homonnai Drugeth, a Melith, a somlyai Báthory és a Károlyi család iratait tartalmazta: Lukcsics, 1929, 193. Lukcsics Pál a Zichy család nemesi rokoni kapcsolatainak feltárásával is foglalkozott, a Várday család bizonyosan a rokon családok közt szerepelt: Bakács, 1963, 7.

[2] A Zichy-levéltárról szóló itteni vázlatos áttekintést bővebben lásd Lukcsics, 1929, 193–194; Bakács, 1963, 3, 7–11. Lukcsics Pál több publikációjában foglalkozott a levéltár gyűjteményével és rámutatott a kéziratok nyelv- és irodalomtörténeti jelentőségére is: Lukcsics, 1930a; Lukcsics, 1930b; Lukcsics, 1935. Dézsi Lajos és Eckhardt Sándor a gyűjtemény poétikai anyagába adnak betekintést, utóbbi Gyarmathi Imrének a kisvárdai iskoláról írott, 1593-as latin nyelvű elégiáját közli: Dézsi, 1926; Eckhardt, 1943.

[3] Szabó, 2017, 115. A születési helyre utaló Csengeri névből következtethetünk polgári származására is, amelyet későbbi pályaválasztása, lelkészi hivatala is megerősít, ezekről az összefüggésekről bővebben: Uo., 43–47.

[4] *Ad Magnificum et illustrissimum Dominum Stephanum de Kisvarda, Heroem pietate et favore praestantissimum, Patronum studiosorum benignissimum Paulus Cengeri, Studiosus Scholae Debrecinae hoc carmen scribebat. An. D. 1570.* A kézirat jelzete: MNL OL P 707. 248. csomó Fasc. 285 et B. No. 2/32. A kéziratot Szabó András Péter fedezte fel és engedte át közlésre. Szabó András Péter mellett Oláh Róbertnek is köszönettel tartozom, aki felhívta figyelmemet a kéziratra.

[5] Csengeri tagsága idején a coetus seniora Thomas Fabricius Mohinus volt: Szabó, 1941, 137.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 83 2021.01.19. 15:46:04

heidelbergi egyetem hallgatóinak sorában jegyezték a nevét. Miután 1574. április 7-én két másik magyar diáktársával együtt konfrontálódott a heidelbergi városi őrséggel, rövid időre börtönbe került. Hazatérte után minden bizonnyal protestáns lelkészként működött, 1605-tól 1608-ig feltehetően a Kishont megyei Osgyánban viselt papi hivatalt.[6]

Várday (III.) Mihály és Sarmasághy Erzsébet házasságából összesen öt fiú- és egy leánygyermek született. A felnőttkort megérő fiúk közül Várday István (1544 előtt – 1575. október 26. Kisvárda)[7] volt a legidősebb, így apja halála után, az 1560-as évek elején rá szállt a kisvárdai uradalom ügyeinek intézése.[8] István korábban hosszabb-rövidebb ideig Várday Pál, ecsedi Báthory András és Miksa főherceg szolgálatában is megfordult. Halála után, mivel gyermekei nem érték meg a felnőttkort, fivére, Mihály vette át szerepét a családi birtokok igazgatásában. A kisvárdai Várdayak leszármazási táblája szerint a család utolsó tagja Várday Kata volt.[9] A Zichy család levéltárában körülbelül ezer neki címzett és három tucat általa írt levél található meg, amelyek részletes elemzésével akár a nemesasszony portréja is megrajzolható lenne.[10]

Válságos élethelyzet szülte a Csengeri Pál Várday Istvánhoz írott dicsőítő költeményét. A 16. században a külföldi – többnyire németországi – peregrinációra készülő magyarországi diákoknak nem volt egyszerű a helyzetük: számolniuk kellett az egyetemi tandíjjal, wittenbergi tanulmányok esetén a coetus felvételi díjával, továbbá az albérlet, a koszt és az ellátás költségeivel. Külföldi társaikkal ellentétben nekik esélyük sem volt ösztöndíjat kapni vagy kollégiumi szobában lakni, így teljesen rá voltak utalva az otthonról hozott vagy kapott pénzre. A magyarországi diákok elsősorban a Partiumból, Északkelet-Magyarországról és Erdélyből számíthattak pénzügyi támogatásra.[11] A lehetséges mecénások jórészt a főnemesek, a katonák és az egyházi méltóságok közül kerültek ki.[12] Csengeri 19 disztichonból álló költeményének sorait dicsérő és könyörgő szavak hatják át. A szerző célja Várday dicsőítése mellett nem más volt, mint fohászával

---

[6] Az életrajzi adatok forrása: Csepregi, 2014, 335; Szabó, 2017, 115. Szabó András adattára szerint Csengeri Pál a wittenbergi egyetemre Tolnai Nauclerus Andrással, a heidelbergi egyetemre pedig Varsányi Gorsa Mihállyal és Debreceni Joó Jánossal együtt iratkozott be. Az RMK III. szerint Csengeri Pálnak nyomtatásban nem jelent meg disputációja.

[7] Hanák–Szabó, 2020, nr. 43.

[8] Várday Istvánnak két öccse (Miklós, Mihály) és egy húga (Anna) volt. 1572-ben Miksa főherceg pohárnokmesterévé nevezte ki Várday (IV.) Mihályt, aki ezzel bárói tisztségre és tekintélyes politikai kapcsolatrendszerre tett szert. A kisvárdai humanista iskola megalapítása is Mihály nevéhez kapcsolódik. Várday (V.) Miklóst nem igazán érdekelte a politika, sokkal inkább a tudományok vonzották és olyan neves humanistákkal levelezett, mint Istvánffy Miklós és Dudith András. Várday Anna Szokoly Istvánhoz ment feleségül és egy Miklós nevű fiuk született. Borbély, 2019, 71–72; Eckhardt, 1943, 43.

[9] Eckhardt Sándor Várday Katát István lányának mondja, valószínűleg tévesen, mert a Borbély Zoltán által közölt ábra szerint Kata Várday (V.) Miklós és Losonczi Dorottya gyermeke volt, Várday Istvánnak pedig nem született gyermeke. Eckhardt ugyancsak tévesen jegyzi meg, hogy Várday István Mihály öccse volt, hiszen Borbély leírásából megint csak tudjuk, hogy István volt a legidősebb fiú. Eckhardt, 1943, 43; Borbély, 2019, 69, 74.

[10] Az életrajzi adatok forrása: Borbély, 2019.

[11] Magától értetődő volt, hogy a csengeri születésű diák a kisvárdai főnemeshez fordul magántámogatásért, akit versének címében Patronum studiosorum benignissimumnak nevez.

[12] Szabó, 2017, 34–42, 48–51.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 84 2021.01.19. 15:46:04

a diákok kegyes pártfogójaként ismert nemes urat megnyernie magának patrónusul. Várday István valószínűleg megadta Csengerinek a kért támogatást, emellett az sem zárható ki, hogy Csengeri debreceni diákként a várostól is kapott pénzügyi segítséget.[13]

Miként Németországban a nagyobb egyetemi központok (Wittenberg, Heidelberg, Marburg, Tübingen), úgy hazánkban a protestáns humanista iskolák (Debrecen, Sárospatak, Kolozsvár, Tolna) váltak a humanizmus és a neolatin költészet centrumaivá, tehát az itteni körökben találunk rá a legszebb kora újkori reprezentatív alkalmi kiadványokra is. A debreceni kollégium szellemi életében mindenkor fontos szerep jutott az iskolai versírásnak és a poétikaoktatásnak. A poétikai osztály élére minden évben egy-egy tehetséges nagydiákot neveztek ki a professzorok praeceptornak. Az iskolai gyakorlat a latin nyelv használatát szorgalmazta a költészetben, de a fokozatosan erősödő magyarnyelvűség egyre jobban teret hódított. A magyar nyelvű kollégiumi alkalmi költészet a 18–19. században tett szert igazi jelentőségre. Ekkortájt a polgárság alkalmi versek iránti igénye a tetőfokára hágott.

A 16–17. században számos Debrecenhez és/vagy a debreceni kollégiumhoz kapcsolódó művelője volt a neolatin alkalmi költészetnek.[14] A versírók szinte kivétel nélkül a lelkészek, a kollégiumi tanárok és diákok, továbbá a művelt polgárok közül kerültek ki. Alkalmi jellegű verseik pedig többnyire rendkívüli eseményekhez, jeles alkalmakhoz (pl. egy-egy könyv megjelenése, esküvő, temetés, fokozatszerzés, utazás, születésnap) és kiemelkedő személyekhez, jórészt református közösségük tagjaihoz, barátaikhoz, támogatóikhoz kapcsolódtak. Azonban sajnálatosan ezek a költők és verseik a hazai kutatásban a mai napig nem kaptak kellő figyelmet. Gyakori jelenség, hogy a 18–19. századi szépirodalom fogalmának alárendelve vizsgálják a 16–17. század irodalmi termését, így háttérbe szorítva a korszak egyházi irodalmát és neolatin alkalmi költészetét. Szabadi István úttörő tanulmányában éppen erre a visszásságra hívja fel a figyelmet, hangsúlyozva, hogy a kollégiumi kora újkori neolatin költők teljesítményéről csupán úgy kaphatunk reális képet, ha alkalmi verseiket a megfelelő kontextusban értelmezzük.[15]

---

[13] Rácz, 1997, 117. Debrecen városának kegyúri kötelezettsége volt a kollégiumi diákok peregrinációjához való pénzügyi hozzájárulás. A pénzügyi támogatás mellett a diákok ajánlólevelet is kaphattak a debreceni bírótól és magisztrátustól. Martonfalvi György, a kollégium professzora 1681-ben külön pénztárat (Bursa Nigra/Sacra) is létesített a külföldre induló diákok támogatására. Szabó, 2017, 225–226. Szamosközi R. Sándor debreceni diákról és wittenbergi peregrinusról tudjuk, hogy Debrecen város támogatásáért cserébe aláírt egy kötelezvényt, hogy külföldről való hazaérkezése után egyházi szolgálatba áll. Így is történt, 1597 júniusában Tolcsván, 1599. augusztus 8-án pedig Óváriban volt református lelkész. Elképzelhető, hogy Csengeri is így járt el.

[14] Ilyen debreceni versíró diákok például Apáti M. Miklós, Bagosi Márton, Czeglédi Pál, Debreceni Ember Pál, Diószegi Kalmár Pál, Felvinczi Sándor, Gönczi István, Gyöngyösi Kiséri András, Hodászi Pap Lukács, Kállai Kopis János, Kecskeméti Selymes János, Keserűi Dajka János, Komáromi A. János, id. és ifj. Köleséri Sámuel, Liszkai István, Miskolci Csulyak István, Pataki K. István, Szegedi Pastoris Dániel, Szenci Molnár Albert, Szőnyi Nagy István stb.

[15] A kollégiumi neolatin alkalmi költészetről szóló itteni vázlatos áttekintést bővebben lásd Barcza, 1988; Győri L, 1988; Szabadi, 2018; A debreceni kollégium kora újkori neolatin alkalmi költészetével foglalkozó hazai szakirodalom: Tóth, 1979; Németh, 1987; Győri L., 1988; Szabadi, 2018; Posta, 2019a; Posta, 2019b; Posta, 2019c.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 85 2021.01.19. 15:46:04

Az itt közreadott Csengeri-vers első ránézésre nem akar több lenni egy hagyományos dicsőítő költeménynél, látszólag a szokványos forma szokványos tartalmi elemeket rejt, s ez a vélekedés úgy általában érvényes a kora újkori alkalmi versekre. A következő rövid verselemzéssel arra szeretnénk rávilágítani, hogy mindezek ellenére ezekre az alkalmi szerzeményekre kiemelt forrásként kell tekintenünk, amikor a 16–17. századi hazai értelmiség poétikai-filológiai műveltségébe és kapcsolatrendszerébe szeretnénk bepillantást nyerni. Továbbá az is célunk, hogy hasonló szemléletű értelmezésekre sarkalljuk a korszak és a téma kutatóit, ami által ezek a korábban lebecsült alkalmi versek új megvilágításba kerülhetnek és kimutatható lesz a költemények kapcsolódása a külföldi egyetemi poétikai iskolák elméleti alapvetéseihez és módszertani eljárásaihoz.

Metrum, műfaj.[16] Az időmértékes, disztichonos verselésű Csengeri-költemény műfaja az antik és a biblikus paradigma felől egyaránt értelmezhető. A humanista értelmiség irodalmi működéséhez erősen kötődtek az alkalmi versek, amelyek közt igen népszerűek voltak a patrónust dicsérő, dicsőítő encomiumok/carmen encomiasticumok. Az encomium kivételesen terjedelmes, gyakorta politikai propagandisztikus célzatú formája a panegyricus.[17] Csengeri Pál 38 soros dicsérő szerzeményét a klasszikus encomiumok közé soroljuk. Ugyanakkor a biblikus versbeszédben a Várday Istvánhoz intézett kérések, könyörgések himnikus színezetet kapnak. Ezt a meglátást erősíti, hogy a költeményben a himnusz szerkezeti-műfaji jellemzői is megfigyelhetők. A konkrét kérés (21–22., 36. sor) a versben kétszer hangzik el, a kettő között pedig az érvelő, a kérést indokló egység (23–35. sor) helyezkedik el, tulajdonképpen már a bevezető-előkészítő szakasz is ezt a funkciót látja el (1–20. sor). A költeményben a dicsérő-magasztaló gesztusok szépen összefonódnak az imaszerű fohásszal. Az egyéni kívánságok mellett a közösségi szemlélet is megjelenik a versben: Csengeri nemcsak saját elkeserítő helyzetét panaszolja Várdaynak, hanem a társaiét is (31–32. sor), nemcsak magának kér segítséget, hanem a társainak is (21–22. sor). A szóhasználat (16., 20. sor) is támogatja a fenti értelmezést: a kérés, kívánság szavaknak sok megfelelője van a latinban (pl. petitio, rogatio, expostulatio, oramentum, oratus stb.), Csengeri mégis a prex/preces szót választja, amely esetében a 'kérés' mellett a 'könyörgés, ima, imádság' is az elsődleges jelentések között szerepel. A preces jelzője, a placidus3 ('kegyes') és a suppliciter ('térden állva, könyörögve, esdekelve') adverbium is inkább ez utóbbi jelentésre utal.

Szókincs, intertextualitás. A költemény a szókincs terén is billegést mutat. Míg a moderator Olympi ('az Olümposz irányítója/vezetője') és a Deus/Dominus ('Isten/Úr') szavak egymásnak megfeleltethető elemek, addig a Musas ('Múzsákat') és a Nestoreos dies[18] ('nesztóri napokat') kifejezések csak a klasszikus görög-római, a divina pietas

[16] A zárójelben megadott sorszámok a latin nyelvű versszöveg soraira vonatkoznak.

[17] Szabó, 2017, 82. Szabó András a panegyricusra Csabai Mátyás 236 soros dicsőítő költeményét hozza példaként, amelyben a költő az 1552-es egri ostromot és Dobó István várvédő hősiességét énekelte meg. A versről és a panegyricus műfaji jellemzőiről bővebben: Lőkös, 2009.

[18] A homéroszi eposzokból ismert Nesztór egy bölcs, igen magas kort megért, görög király volt. Vivere nestoreos dies, azaz 'nesztóri napokat élni': a neolatin encomiumokban gyakori kifejezés, amellyel a versíró hosszú életet kíván a vers megszólítottjának.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 86 2021.01.19. 15:46:04

('isteni kegyesség'), a turba Dei ('Isten csapata'), a coetus piorum ('kegyesek gyülekezete') és a mystica dona ('misztikus/titokzatos adományok') szószerkezetek pedig csak a keresztény hagyományrendszer irányából interpretálhatók. A turba Dei és a coetus piorum egymás szinonimái, mindkettő a hívők gyülekezetére, tágabb értelemben magára az egyházközösségre utal.[19] Pál apostol az 1 Kor 12,10-ben a lelki ajándékokról beszél, amelyek közt a glosszolália, a nyelveken szólás képessége is szerepel. Majd a 14. fejezetben (1 Kor 14,2) folytatja a gondolatmenetet, s azt mondja, hogy aki az elragadtatás nyelvén szól, az nem az emberekhez, hanem Istenhez szól és a lélektől indíttatva titokzatos dolgokat mond.[20] Pál apostol hangsúlyozza, hogy ezeket az eksztatikus állapotban létrejövő, a be nem avatottak által értelmezhetetlen nyelvi jelenségeket egy mindenki számára érthető magyarázatnak, prófétálásnak kell követnie. A mystica dona jelzős kifejezés alatt tehát vélhetően az elragadtatás nyelvén való megnyilatkozást és az ehhez kapcsolódó prófétálást kell érteni, továbbá ennek egyszerűbb, hétköznapi formáit, az imádkozást és a prédikálást. Az antikvitás irodalmában hangsúlyos szerepet betöltő fatum, az isteni akarat által előre meghatározott emberi sors, végzet keresztény közegbe helyezve a Csengeri-költemény több szöveghelyén (9–10., 17–18., 29–30. sor) is megjelenik.

Két intertextus-gyanús szöveghely található a költeményben. A 25–26. sorban Krisztus szájába adva szól az üdvösség ígérete. Tartalmilag számos bibliai szöveghely kapcsolatba hozható az itt megfogalmazottakkal: például Máté evangéliumának és Lukács evangéliumának egy-egy locusa (Mt 6,3–4; Lk 14,12–14) a rászorulóknak való önzetlen adakozásról, segítségnyújtásról és az ezen érdemekért járó túlvilági jutalomról. A 27–28. sorban Dávid szavait közvetve idézi Csengeri. Ezzel korreláló gondolatokat több zsoltárban is olvashatunk: a 37. és a 91. zsoltár szerint az Úr oltalom, pajzs, menedék azok számára, akik bíznak benne, s akik jót cselekednek.

Várday István jellemzése a költeményben három kulcsszó köré épül: robur, pietas, verbum. Az elemzés eddigi szintjein tapasztalt kettősség itt is érzékelhető. Várday klasszikus 'eposzi' héroszként (Magnanime Heros) tűnik fel, aki uradalmát villámként cikázó hősi erejével (robur) védelmezi a vad ellenségtől (5–6. sor). A fulmina crebra jelzős kifejezésről eszünkbe jut az Olümposzról villámokat szóró, haragos Zeusz, s ebben az összefüggésben Várday megjelenítése már-már a deifikáció határait súrolja. Ez a gondolat a fent tárgyalt műfajiság (himnikus színezet) tekintetében különösen izgalmas értelmezési távlatokat nyithat meg. Ugyanakkor Várdayt az Úr oltalmazza harcában, amelyet Miles Deiként (pietas) az istentelenek (arma nefanda virum) ellen vív (3–4. sor). Nem csak erővel, szóval (verbum) is küzd, a legnagyobb vész közepette ékesszólásával nyugtatja és támogatja népét (7–8. sor). Ezzel a képességével Várday egyszersmind Mediator Christi (pietas) is lesz, hiszen Krisztus az ő szavain keresztül, az ő közvetítésével nyújt lelki gyógyírt a szenvedőknek (9–10. sor).

---

[19] A versben is előforduló mysticus3 jelző kapcsán: Pál apostol az egyház, az egyházi közösség megnevezésére a corpus Christi mysticum kifejezést használja, vö. 1 Kor 12,12–31. Erről bővebben: Fabiny, 2003.

[20] A *Vulgata* vonatkozó sorai: 1 Kor 14,2: „Qui enim loquitur linqua non hominibus loquitur sed Deo nemo enim audit Spiritu autem loquitur mysteria." [Kiemelés tőlem: P. A.] Az interneten elérhető: https://biblia.szeroczei.hu/bible/vulgate/1CO/14 (2020. július 20.).

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 87 2021.01.19. 15:46:04

Retorikai-poétikai eszközök. A Várdayhoz szóló könyörgés (21–22. sor) egy a klasszikus és a bibliai irodalomban egyaránt elterjedt toposzt idéz. A hajó, a hajózás hagyományosan az utazást, az élet egy-egy fontos szakaszát szimbolizálja. A Wittenbergbe készülő Csengeri számára az olykor megpróbáltatásokat is magában rejtő utazás és külföldi tartózkodás során Várday támogatása jelenti a biztonságot, védelmet nyújtó közeget (portus) és a haladásra késztető, ihlető erőt (aura). Csengeri szóképeket (figurákat) is használ mondanivalójának hangsúlyosabbá, szemléletesebbé és érzékletesebbé tételére: a versszövegben találunk példákat többek közt a variációs – inverzióval, azaz szórendcserével járó – ismétlésre (2., 30. sor), az enallagéra, azaz a jelzőcserére (5. sor), a megszemélyesítésre (4., 19. sor) és a felkiáltó (13. sor), felszólító (21–22., 36. sor), megszólító formulákra (1–2., 8., 18–19., 30., 35. sor) is.

Összegzés, lezárás. Noha Csengeri encomiumát nem a poétikailag-retorikailag legsikerültebb alkalmi szerzemények közt tartjuk számon, több szempontból mégis értékes forrásnak számít a debreceni diák verse. A költemény Várday Istvánnak a szakirodalomból kevéssé ismert tudománypártoló mecénás oldalát és a Csengeri Pállal való patrónus–alumnusi kapcsolatát mutatja be, ezzel a részlettel gazdagítva a Várday- és a Csengeri-életrajzot. Továbbá a hazai deákság és értelmiség korabeli helyzetéről (11–14., 31–32. sor) is élethű képet kapunk a versből. A paradigmák közötti interferenciára való törekvés a költemény valamennyi szintjén jelen van. Ez a szinkretizáló szándék pedig a hazai neolatin költészetnek a külföldi, elsősorban a német kulturális modellekhez való igazodását jelzi.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 88 2021.01.19. 15:46:04

Forrás[21]

Ad Magnificum et illustrissimum Dominum Stephanum de Kisvarda,
Heroem pietate et favore praestantissimum, Patronum studiosorum benignissimum
Paulus Cengeri, Studiosus Scholae Debrecinae hoc carmen scribebat. An. D. 1570.

(1) Salve magnorum sangvis generose virorum
(2) Salve iterum Patriae duxque decusque tuae.
(3) Tunc vir ille, Dei pietas quem texit avita
(4) Arcem cum quatiunt fulmina saeva tuam.
(5) Arma nefanda virum cupiunt dum vellere Vardae
(6) Claustra, tui resonant fulmina crebra viri.
(7) Tu medios inter sustentans agmina verbis
(8) Compresti fremitus vir generose malos.
(9) Est ita sed factum Domino statuente benigno
(10) [Nam] per te Christus corpora pressa levet.
(11) [Divina iam] pietas nostro celebratur in aevo
(12) [Robur] et ingenii corporis atque simul.
(13) Hei mihi qui studiis artes perdiscit honestis
(14) Auxilium poterit rarus habere virum.
(15) Sic ego: sed tua me pietas hortatur ut ardens
(16) Fundam suppliciter iam modo verba tibi.
(17) Qui mare, qui terras, qui coelum condidit ingens
(18) Esse vir alme tuas me iubet ante fores.
(19) Magnanime Heros te mea carmina adire volunt, et
(20) Ferre tibi placidas vir generose preces.
(21) Fac fluat ad nostros largo de flumine campos
(22) Sis felix studiis portus et aura meis.
(23) Non erit hoc meritum frustra cecidisse putandum
(24) Nam dicit Christus voce sonante Deus.
(25) Si quis in orbe meos potu, auxiliove levarit
(26) Huius erunt Domini Regna corusca sui.
(27) Psalmographus si vera canit, mala cuncta fugabit
(28) Hosti nec sinet hunc ense ferire Deus.
(29) Hoc potes: alma Dei fuit haec decreta voluntas
(30) Duxque decusque tuae Patriae ut ipse fores.
(31) Qui Musas colimus nos paupertate labamus
(32) Sic studium multi deservere suum.

[21] A kéziratból a lap sérülése miatt hiányzó, a közlemény szerzőjétől származó kiegészítések szögletes zárójelben szerepelnek. Az átírás az u-v betűpár esetében is betűhív.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 89 2021.01.19. 15:46:04

(33) Deficit ergo turba Dei, coetusque piorum
(34) Et qui dant Domino mystica dona Deo.
(35) Tu velut es Patriae clarissima luxque decusque
(36) Nunc studium tentes hoc relevare meum.
(37) Te validus celsi servet moderator Olympi
(38) Det quoque Nestoreos vivere posse dies.

Fordítás[22]

(1) Üdvözlégy, nagy Uraknak fényes utóda, nemes vér,
(2) büszke Reád a hazád, élire hős fia állt.
(3) Isteni, hű szeretet véd, szent kezek óvnak a bajban,
(4) véled a mennyei pajzs, hogyha vihar riogat.
(5) Míg a pogány gaz fegyvere ostrom alá veszi Várdát,
(6) dördül az égen erőd, futkos a fénye le-föl.
(7) Cifra beszédet zengve csitítod a tétova népet,
(8) messzire űzve a vészt, gondjaik éj-seregét.
(9) Krisztus ad égi vigaszt így, általad őrzi a nyájat,
(10) isteni rendelet ez, ágyad az Úr veti meg.
(11) Víg, aki duzzad testi erőtől és aki jámbor,
(12) áldja is érte sorát, most neki áll a világ.
(13) Árva diákként én a tudás kútjához igyekszem,
(14) nincs, ki törődne velem, pártomon állna, ha kell.
(15) Oly sok erénnyel áldott jellemed arra vezérel,
(16) tárjam a szívem eléd, halld, hogy eseng kegyedért.
(17) Így rendelte az Úr fent, mindenek Atyja a mennyben,
(18) álljak a házad előtt, várva, mit ád a jövő.
(19) Verseim égnek a vágytól, annyira látni akarnak,
(20) sírva rebegnek imát, íme, fogadd a fohászt.
(21) Zúdítsd szép mezeinkre a bőség dús folyamárját,
(22) légy Te a rév, kikötőm, ihletadó levegőm.
(23) Érdemedért jutalom vár Rád, mikor Isten elé állsz,
(24) Krisztus is erre tanít, szent szava halld, hova hív.
(25) Tudd, aki nyájam féltve vigyázza, segíti a földön,
(26) az hazatér odaát, otthona lesz palotám.
(27) Dávidi dalban az ígéret, hogy Téged az Úr véd,
(28) gyorsan elűzi a vészt, még mielőtt felemészt.
(29) Isten akarta az égben, hogy Te legyél a vezérünk,

[22] A magyar nyelvű metrikus fordítást a közlemény szerzője készítette. A fordítás és a latin nyelvű szöveg közt nincs teljes szó szerinti egyezés, az eredeti vers tartalmának parafrazeált formában való átadása volt a cél.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 90 2021.01.19. 15:46:04

(30) büszke Reád a hazád, élire hős fia állt.
(31) Míg tudománynak, Múzsacsapatnak hódol a szívünk,
(32) terhes a nélkülözés, nincs haladásra esély.
(33) Így hát fogynak a lelkek, akik még hisznek az Úrban,
(34) s visznek elé adományt, misztikus, égi csodát.
(35) Csak Te vagy éke a honnak, legragyogóbb szemefénye,
(36) éppen ezért ne habozz, tedd, mire kér a dalom.
(37) Éltedet óvja, vigyázza az Úr, az olümposzi fenség,
(38) nesztori éveket élj, mígnem a vég utolér.

Rövidítések és irodalomjegyzék

Bakács 1963 — *A Zichy család levéltára. Repertórium,* szerk. Bakács István, Budapest, Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, Levéltárak Országos Központja, 1963.

Barcza 1988 — *A Debreceni Református Kollégium története,* szerk. Barcza József, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988.

Borbély 2019 — Borbély Zoltán: *A kisvárdai Várday család,* In: *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae, Sectio Historiae,* 46. (2019) 65–74.

Csepregi 2014 — Csepregi Zoltán: *Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM). Proszopográfiai rész* I/1: *A–L,* I/2: *M–R,* I/3: *S–Z,* Budapest, MEDiT, 2014, 2015, 2016.

Dézsi 1926 — Dézsi Lajos: *Régi magyar versek a gróf Zichy-család zsélyi levéltárából,* In: *Irodalomtörténeti Közlemények,* 36. (1926) 3. sz. 218–224.

Eckhardt 1943 — Eckhardt Sándor: *Balassi Bálint kortársai* (Első közl.), In: *Irodalomtörténeti Közlemények,* 53. (1943) 1. sz. 43–47.

Fabiny 2003 — Fabiny Tibor: *A test-metafora ereje,* In: *Vigilia,* 68. (2003) 12. sz. 910–914.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 91 2021.01.19. 15:46:04

Győri L.
1988 Győri L. János: *A kollégium szerepe a magyar irodalom művelésében,* In: *A Debreceni Református Kollégium története,* szerk. Barcza József, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1988, 627–696.

Hanák–Szabó
2020 Hanák Béla – Szabó András Péter: *Családi eseményekre szóló meghívók Kassa városának (1550–1700),* Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

Lőkös
2009 Lőkös Péter: *Csabai Mátyás Encomium servatae Agriae anno MDLII című költeménye,* In: *Irodalomtörténeti Közlemények,* 113. (2009) 3. sz. 348–359.

Lukcsics
1929 Lukcsics Pál: *A gróf Zichy-család zsélyi nemzetségi levéltára,* In: *Levéltári Közlemények,* 7. (1929) 3–4. sz. 193–230.

Lukcsics
1930a Lukcsics Pál: *Adalék a gróf Zichy-nemzetség zsélyi levéltárának magyar nyelvemlékeihez,* In: *Magyar Nyelv,* 26. (1930) 3–4. sz. 150–151.

Lukcsics
1930b Lukcsics Pál: *XVI. századi magyar irodalomtörténeti vonatkozású újabb levelek a zsélyi levéltárból,* In: *Irodalomtörténeti Közlemények,* 40. (1930) 2. sz. 221–227.

Lukcsics
1935 Lukcsics Pál: *Szólásmondások a gróf Zichy család zsélyi nemzetségi levéltárának XVI. századi magyar leveleiben,* In: *Magyar nyelv,* 31. (1935) 9–10. sz. 341–344.

Németh
1987 Németh Béla: *Adalékok két debreceni latin költő, Csorba István és Kóródi Bedő Dániel értékeléséhez,* In: *Könyv és könyvtár,* szerk. Gomba Szabolcsné, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1987, 129–138.

Posta
2019a Posta Anna: *Újfalvi Imre neolatin alkalmi költeményei,* In: *Újfalvi Imre pere és műveltsége. Tanulmányok és szövegközlések,* szerk. Oláh Róbert, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2019, 111–123.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 92 2021.01.19. 15:46:04

Posta 2019b — Posta Anna: *A Debreceni Református Kollégium 17. századi professzorainak neolatin halotti költeményei,* In: *Gerundium Egyetemtörténeti Közlemények,* 10. (2019) 1. sz. 21–32.

Posta 2019c — Posta Anna: *A Debreceni Református Kollégium 17. századi professzorainak neolatin üdvözlőköltményei,* In: *Gerundium Egyetemtörténeti Közlemények,* 10. (2019) 3–4. sz. 100–111.

Rácz 1997 — Rácz István: *Protestáns patronátus,* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997.

Szabadi 2018 — Szabadi István: *Adalékok a Debreceni Református Kollégium koszorús költője, Kóródi Bedő Dániel értékeléséhez,* In: *Világosító lámpás. Tanulmányok a 60 éves Győri L. János tiszteletére,* főszerk. Fazakas Gergely Tamás, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület – Debreceni Református Kollégium, 2018, 147–152.

Szabó 1941 — Szabó Géza: *Geschichte des ungarischen Coetus an der Universität Wittenberg 1555–1613,* Halle (Saale), Akademischer Verlag, 1941.

Szabó 2017 — Szabó András: *Coetus Ungaricus. A wittenbergi magyar diáktársaság 1555–1613,* Budapest, Balassi Kiadó, 2017.

Tóth 1979 — Tóth Béla: *Latin nyelvű költészet Debrecenben a XVII. században,* In: *Studia Litteraria,* 17. (1979) 51–69.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 93 2021.01.19. 15:46:04